

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Β. ΚΡΙΤΖΑΣ

Παρατηρήσεις σε επιγραφές της Μικράς Ασίας

Ο πλούτος των ελληνικών επιγραφών της Μικράς Ασίας είναι ανεξάντλητος, όπως μπορεί κανείς να διαπιστώσει από τις σχετικές δημοσιεύσεις. Γι' αυτό αποτελεί ευχάριστη διαπίστωση το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια αυξάνεται διαρκώς ο αριθμός Τούρκων συναδέλφων που ασχολούνται με την Επιγραφική και δημοσιεύουν συστηματικά παλαιά και νέα ευρήματα. Χάρης στο διαδίκτυο και την ψηφιακή τεχνολογία τα κείμενα γίνονται ταχύτατα προσιτά στους ενδιαφερόμενους μελετητές, συντελώντας έτσι στην προαγωγή της επιστήμης. Είμαστε ιδιαίτερα ευγνώμονες γι' αυτό και χαιρόμαστε για την διοργάνωση ειδικών Συνεδρίων που φέρνουν σε επαφή επιστήμονες από διάφορες χώρες και συντελούν στην ενθάρρυνση των επιγραφικών σπουδών διεθνώς.

Οι λίγες παρατηρήσεις που ακολουθούν προέκυψαν από την προσεκτική ανάγνωση ενός πρόσφατου άρθρου γραμμένου στα γαλλικά για νέες επιγραφές της Μικράς Ασίας, που είχαν την καλοσύνη να μου αποστείλουν οι συντάκτες του.¹ Χάρης στις ευκρινείς σχετικά (εκτός από μία) φωτογραφίες, προτείνω ορισμένες νέες αναγνώσεις και διορθώσεις, τόσο στα αρχαία κείμενα όσο και σε ορισμένες μεταφράσεις που παραθέτουν οι συγγραφείς. Περιορίζομαι σε ελάχιστα σχόλια, όπου αυτό κρίθηκε αναγκαίο.

Σελίδες 224-225, αρ. 1 (φωτ. στη σ. 224. Εικ. 1). Σμύρνη Ιωνίας, μαρμάρινη βάση αγάλματος του 3ου αιώνα μ.Χ., επαναχρησιμοποιημένη ως βυζαντινό κιονόκρανο. Φέρει τιμητική επιγραφή για τον Μ(άρκον) Αὐρ(ήλιον) Ἰππίαν Τατιανοῦ Οὐαλέντιλλαν. Στους στ. 10-11 οι εκδότες μεταγράφουν: τὸν ἐπὶ ΕΥ[---] εὖνουν | περὶ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα.

Ὅπως διακρίνεται με σχετική ευκρίνεια στη φωτογραφία, πρόκειται για την κοινή έκφραση τὸν ἐμ πᾶσιν εὖνουν | περὶ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα.

Επίσης στον τελευταίο στ. 12, αντί του ανορθόγραφου, όπως παρατηρούν και οι εκδότες, δόρων καὶ ἔργων ἔνεκα, στον λίθο υπάρχει η επίσης κοινή και λογικότερη έκφραση λόγων καὶ ἔργων ἔνεκα.

Σελίδα 227, αρ. 3 (φωτ. στη σ. 227). Αλικαρνασός Καρίας, αναθηματική επιγραφή σε βάση αγάλματος της μητέρας του αναθέτη, περίπου 200 π.Χ. Στον στ. 3 οι εκδότες μεταγράφουν: τή{μ} μητέρα, θεωρώντας ότι πρόκειται για λάθος του χαρακτήρα αντί της αιτιατικής του άρθρου τήν. Φυσικά πρόκειται για το σύννηθες φαινόμενο της αφομοιώσεως του ενρίνου ν προς το αρχικό μ της λέξης που ακολουθεί. Επομένως η μεταγραφή τήμ μητέρα είναι ορθή.

---

1. Βλ. Ergün Lafli και Adrien Bru, «Inscriptions gréco-romaines d'Anatolie V», *Chronique d'Orient – Chronique* 2016, στο *Dialogues d'histoire ancienne* 42, 2016, σ. 224-239.

Σελίδα 232, αρ. 8 (φωτ. στη σ. 232. Εικ. 2). Susurluk Μουσίας, στον δρόμο μεταξύ Προύσας και Σμύρνης. Επιτύμβιος βωμός, 14 π.Χ. (71 έτος της χρονολογίας του Σύλλα). Φέρει επιγραφή επτά στίχων, τους οποίους οι εκδότες μεταγράφουν ως εξής:

- 1 Σῆμα Αἴθου Λεύ-
κου· ὁ χαράξας
τοῦ τε ἀνέθηκε
Χαρμίδης Θεου-
- 5 δᾶ παιδὶ θανόν-
τι νέωι.
ἔ(τους) οᾶ'

Μετάφραση στη σ. 233: «Monument funéraire de Aithon, fils de Leukos; Charmides fils de Theudas a consacré l'enclos à l'enfant mort jeune. L'année 71.»

Η μεταγραφή παρουσιάζει σφάλματα και πλήρη παρανόηση του νοήματος. Στον στ. 1 το Α του (κατά τους εκδότες ονόματος) Αἴθου είναι στην πραγματικότητα Λ. Στον στ. 3 το ε του τε δεν υπάρχει στον λίθο. Στον στ. 4 το δεξιό μνηοειδές σκέλος του Μ φέρει στο μέσο μια οριζόντια κεραία, μετατρέποντάς το έτσι σε σύμπλεγμα ΜΕ, με μνηοειδές έψιλον. Αυτό έγινε επειδή η επιγραφή είναι έμμετρη, αποτελούμενη από ένα ελεγειακό δίστιχο, και με την γραφή Χαρμίδης θα υπήρχε μετρική ανωμαλία στο πρώτο μέτρο του β' στίχου. Υιοθετήθηκε έτσι, ίσως εκ δευτέρας φροντίδος, η μαρτυρημένη γραφή του κυρίου ονόματος Χαρμείδης, ώστε το πρώτο μέτρο του πενταμέτρου να αποτελείται από δύο μακρούς πόδες.² Μεταγράφομε το ελεγειακό δίστιχο ως εξής:

Σῆμα λίθου λευκοῦ ὁ χαράξας τοῦτ' ἀνέθηκε (- υ υ | - - | - υ υ | - - | - υ υ | - υ)
Χαρμείδης Θεουδᾶ παιδὶ θανόντι νέωι. (- - | - - | - || - υ υ | - υ υ | -)
ἔ(τους) οᾶ'.

Μετάφραση: «Αυτό το (ταφικό) σῆμα από λευκό λίθο αφού το χάραξε το αφιέρωσε ο Χαρμείδης στο παιδί του Θευδά, που πέθανε νέο. Το έτος 71». Θεωρώ μάλλον απίθανο ο Χαρμείδης να χάραξε το μνημείο όχι για τον δικό του γιο, αλλά για το ανήλικο παιδί κάποιου Θευδά (γενική).

Σελίδα 233, αρ. 9 (φωτ. στη σ. 233. Εικ. 3). Από την ίδια περιοχή. Επιτύμβιος βωμός, 225 μ.Χ. (310 έτος της χρονολογίας του Σύλλα). Φέρει επιγραφή επτά στίχων, τους οποίους οι εκδότες μεταγράφουν ως εξής:

- 1 Αὐρ(ἥλιος) Διογένης
Ἐπαφροδείτω
τῷ τέκνω τήν
ύστάτην ΕΤΕΥ
- 5 ΤΕΝ μετὰ αὐτῆς
χάριν, κ(έ) Μαρκιανῆ

2. Για τον τύπο Χαρμείδης βλ. π.χ. την επιγραφή από τους Δελφούς με ονόματα Αθηναίων, CID II, 12, στήλη II, 63. Επίσης την επιγραφή από την Εύβοια με το όνομα Κείου από την Καρθαία IG XII.9, 1242, στήλη I, 9.

Παρατηρήσεις σε επιγραφές της Μικράς Ασίας

τῆ συμβίῳ τῆ σω-
φρόνι φιλάνδρῳ
φιλοτέκνῳ κεί
10 αὐτῶι.
ἔ(τους) τί

Παρέχουν αντιστοίχως την εξής εν μέρει ακατανόητη και με παραλείψεις μετάφραση:
«Aurelius Diogénès à Eraphroditos son enfant, le dernier... avec elle, salut, et à Marciana sa femme,
sage qui aime son mari et ses enfants. L'année 310. »

Σύμφωνα με τα σωζόμενα στον λίθο και ευκρινή στη φωτογραφία γράμματα, η επιγραφή
μπορεί με ασφάλεια να μεταγραφεί ως εξής:

1 Αὐρ(ήλιος) Διογένης
Ἐπαφροδείτῳ
τῶ τέκνῳ τὴν
ύστάτην ἔτευ-
5 ξεν μετὰ λύπης
χάριν, ὡ κὲ Μαικιανῆ
τῆ συμβίῳ, τῆ σώ-
φρονι, φιλάνδρῳ,
φιλοτέκνῳ ὡ κὲ ἔ-
10 αὐτῶι.
ἔ(τους) τί

Στον στ. 5 το Π και το Η της λ. λύπης έχουν γραφεί ως σύμπλεγμα. Ομοίως το ΚΕ του στ. 9,
ίσως και το αντίστοιχο του στ. 6 που λόγω φθοράς του λίθου δεν είναι σαφές. Η τελευταία
χάρι που έκανε με λύπη ο Αὐρήλιος Διογένης στον γιο του Ἐπαφρόδειτο που πέθανε μικρός,
ήταν να του κατασκευάσει και αναθέσει τον επιτύμβιο βωμό, που θα αποτελούσε παράλληλα
και ταφικό μνημείο για την σύζυγό του Μαικιανή (όχι Μαρκιανή) με τα πολλά χαρίσματα,
καθώς και για τον ίδιο όταν θα πέθαιναν.

Ενώ το ανδρικό όνομα Μαικιανός είναι αρκετά συνηθισμένο, το αντίστοιχο γυναικείο
Μαικιανή είναι πιο σπάνιο. Μία Αὐρηλία Μαρκιανή Μαικιανή Σιδήτις είναι η αποστολέας
επιστολικής αιτήσεως στον έπαρχο Αιγύπτου Οὐαλέριον Φίρμον, που σώθηκε σε πάπυρο της
Οξυρύγχου του 246 μ.Χ.³

Σελίδα 234, αρ. 10 (φωτ. στη σ. 234. Εικ. 4). Από το Kaman της Γαλατίας. Επιτύμβια
αετωματική στήλη του τέλους 3ου – 4ου αιώνα μ.Χ. Φέρει επιγραφή 11 στίχων που οι εκδότες
μεταγράψουν ως εξής:

1 Ἄλέξανδρ-
ος οἰκονόμ-
ος Σελευκ(έ)α
τῶ ἰδίῳ Α-
5 μερῶ ἀνέσ-

---

3. POxy 10, 1271.

τησεν τήν
στήλην μν-
ήμης ἔνεκε-
ν κέ Καλίστ-
10 η τῆι γυνῆι
κέ Μασας.

Παραθέτουν την εξής μετάφραση (σ. 235): «Alexandros, intendant, Séleucéen (?), a élevé la stèle au sien, Améros, en souvenir, et à Kalistè sa femme, et Masas». Στα σχόλια θεωρούν ότι η λέξη Σελευκα που αναγράφει ο λίθος μετά την ιδιότητα του Αλεξάνδρου οικονόμος (intendant d' un domaine) είναι μάλλον το συντομευμένο εθνικό του, που κανονικά θα έπρεπε να είναι στην ονομαστική, Σελευκεύς, αλλά που από πιθανό λάθος του χαράκτη γράφτηκε στην αιτιατική Σελευκά αντί Σελευκέα.

Όμως προσεκτική παρατήρηση της φωτογραφίας του λίθου δείχνει ότι όλοι αυτοί οι ακροβατισμοί είναι περιττοί, δεδομένου ότι στους στ. 4-5 διαβάζεται με σχετική ευκρίνεια τῶ ἰδίῳ γα|μβρῶ, επομένως το Σελευκᾶ που προηγείται είναι το όνομα του γαμβρού στην δοτική.⁴ Η ανάθεση στηλών από πενθερούς για τους γαμβρούς τους (συζύγους των θυγατέρων τους), μεταξύ άλλων μελών της οικογένειας, δεν είναι ασυνήθιστη.⁵ Η κακή ποιότητα της φωτογραφίας δεν επιτρέπει να ελέγξουμε τις αναγνώσεις των τελευταίων στίχων της επιγραφής για την οποία προτείνουμε την εξής μεταγραφή: Ἄλεξανδρος οἰκονόμος Σελευκᾶ | τῶ ἰδίῳ γα|μβρῶ ἀνέσ|τησεν τήν | στήλην μνη|ήμης ἔνεκε|ν κέ Καλίστ|η τῆι γυνῆι | κέ Μασας (ή Μάσα<ι>:).

Χαράλαμπος Β. Κριτζάς

chkritzas@otenet.gr

Κατάλογος εικόνων (προέρχονται από το δημοσίευμα των E. Lafli και A. Bru)⁶

Εικ. 1. Βάση αγάλματος από την Σμύρνη

Εικ. 2. Επιτύμβιος βωμός του Θευδά από το Susurluk Μυσίας

Εικ. 3. Επιτύμβιος βωμός του Επαφροδείτου από το Susurluk Μυσίας

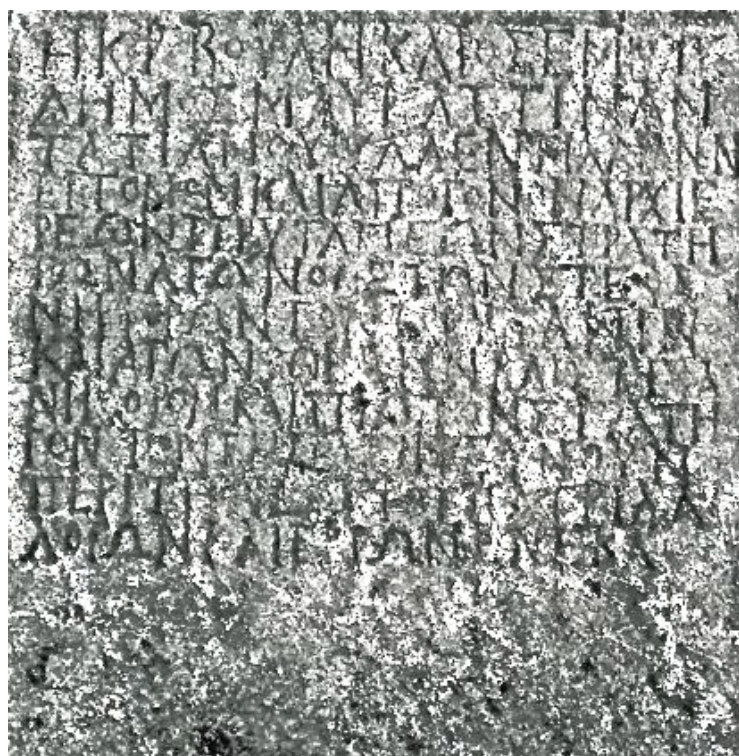
Εικ. 4. Επιτύμβια στήλη του Σελευκά από το Kaman της Γαλατίας

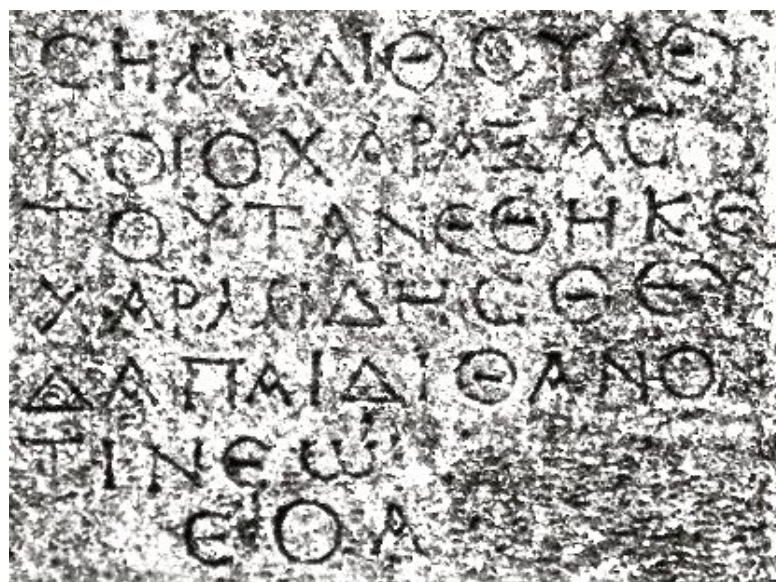
4. Για τον ίδιο τύπο ονόματος, επίσης στη δοτική, βλ. τον πάπυρο *PRyl*, τόμ. 4, 690, στ. 11: σὺ οὖν Σελευκᾶ συνβούλευσον.

5. Βλ. π.χ. την επιτύμβια στήλη *IG X2*. 1, 456 του 2ου αιώνα μ.Χ. από την Θεσσαλονίκη, που έστησε ο Λούκιος για τους συγγενείς του, τον εαυτό του (στ. 7 κε.): καὶ Μακεδόνη τῶ γαμβρῶ μνήμης χάριν. Πρβλ. *ibidem*, 538, στ. 4. 573 bis, στ. 2 κλπ. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα και από την Μικρά Ασία, όπως *TAM IV*, 1, 140, στ. 10 (Νικομήδεια), *TAM V*, 664, στ. 4 και 1285, στ. 3 (από τη Λυδία) κλπ.

6. Ευχαριστώ τον Καθηγητή Antonio Gonzales, διευθυντή του περιοδικού *DHA* για την άδεια επαναδημοσίευσης των φωτογραφιών.

Εικ. 1.

Εικ. 2.

Εικ. 3.

Εικ. 4.